

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1919 kl. 5 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 18 i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt samhället av ökat inflytande på biografväsendet, angående vidtagande av åtgärder till förhindrande av de menliga följderna för det uppväxande släktet av biografväsendet, angående anordningar av föreläsningar för landsbygdens ungdom och angående åstadkommande av en vidgad folkbildningsverksamhet och av förädlande folknöjen för ungdom.

I ovanberörda ämnen ha inom andra kammaren under innevarande *Motionerna.* riksdag väckts följande motioner:

av herr *Bengtsson* i Norup *m. fl.*, som i motionen nr 11 hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, på vad sätt samhället må kunna vinna ett ökat in flytande på biografväsendet, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

av herr *Zander*, som i motionen nr 300 föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t må anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, vilka åtgärder kunna befinnas lämpliga och nödiga att vidtagas till förhindrande av de menliga följderna för det uppväxande släktet av biografväsendet, och för riksdagen framlägga de förslag, som denna utredning kan föranleda;

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 12 saml. 1 avd. 17 häft. (Nr 18.) 1

av herr *Carlström*, som i sin motion nr 25 yrkat, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning angående möjligheten av att på landsbygden upp-
rätta en föreläsningsverksamhet med uppgift att åt landsbygdens ungdom söka ge den fostran, som denna ungdom oundgängligen behöver, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredning kan föranleda; och

av herr *Zander*, som i motionen nr 299 hemställt, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, vad från statsmakernas sida ytterligare kan göras, genom inrättande av ett speciellt statsorgan för folkbildningsverksamheten eller på annat sätt, för en vidgad folkbildningsverksamhet och för åstadkommande av förädlande folknöjen för ungdomen i avsikt att bekämpa de dåliga ungdomsnöjena, och för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Utskottet har ansett dessa motioner äga ett sådant inbördes samband med varandra, att utskottet behandlat dem i ett gemensamt utlåtande.

Motionen nr 11 av herr *Bengtsson m. fl.* avser bekämpandet av biografernas dåliga inverkan på ungdomen genom att låta samhället vinna ökat inflytande på biografväsendet bland annat genom införandet av koncessioner åt ortsbolag — på samma sätt som rusdryckshandeln omhänderhaves av systembolag.

Motionen nr 300 av herr *Zander* avser likaledes bekämpandet av biografernas dåliga inverkan på ungdomen; motionären anser, att detta mål skulle kunna uppnås t. ex. genom kommunal monopolisering av biografförevisningar.

Motionen nr 25 av herr *Carlström* syftar till ökad fostran åt landsbygdens ungdom genom en statens föreläsningsverksamhet med besöksplikt för ungdomen i en viss ålder. Denna föreläsningsverksamhet skulle uppehållas genom föreläsare, lämpligen uttagna bland elever vid jordbruksskolor och utbildade vid en för ändamålet av staten upprättad utbildningsanstalt.

Motionen nr 299 av herr *Zander* avser bekämpandet av den moraliska förvildning, som under krigsåren gripit ungdomen. Detta syfte anser motionären kunna förverkligas, genom att staten uppmuntrar och stöder »de kulturrörelser, som genom sin verksamhet draga ungdomen till högre uppgifter och bättre nöjen.» På vad sätt och i vilken omfattning denna uppmuntran och detta stöd skulle givas, borde enligt motionärens tanke göras till föremål för särskild utredning, som skulle omfatta:

1) hela biografspörsmålet och vad från samhällets sida bör göras för att förhindra de menliga följder, som kunna härflyta från biograförelsen;

- 2) propagandaverksamhet för bildandet av föreläsningsföreningar och understöd åt centralorganisationer för föreläsningsföreningar och -anstalter;
- 3) utvidgning av biblioteks- och föreläsningskonsulentverksamheten;
- 4) åtgärder för att bringa biblioteksverksamheten i jämn funktion över hela landet;
- 5) samarbete mellan olika bibliotek i samma samhälle;
- 6) inrättandet av lärum i samband med bibliotek;
- 7) åtgärder för sångens och musikens ökade användning i folkbildningsarbetet;
- 8) undervisning i hemslöjd, trädgårdsskötsel o. d.;
- 9) inrättandet av ett statens centralorgan för det frivilliga folkbildningsarbetet.

I avseende å den närmare motiveringen till berörda yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har, efter erhållen remiss av motionerna, i frågan inhämtat yttrande bland annat från följande håll: folkbildningsförbundet, statens biografbyrå, biblioteks- och föreläsningskonsulenterna i skolöverstyrelsen, arbetarnas bildningsförbund och jordbrukarungdomens riksförbund (se bilagorna).

*Andra kam-
marens första
tillfälliga ut-
skott.*

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

»De första kinomatografföreställningarna höllos här i Stockholm 1897, och sedan dess utvecklade sig biografindustrien så hastigt, att endast 10 år därefter funnos i Stockholm 24 biografteatrar, i Göteborg 11 och i Malmö 9. För närvarande finnas i hela riket över 500 biografer, därav i Stockholm omkring 100.

*Statskontroll
över biograf-
föreläsningarna.*

De vådor i olika avseenden, icke minst för det uppväxande släktet, som voro förenade med allt för täta biografbesök, blevo snart uppmärksammade. Vid 1909 års riksdag väcktes i riksdagens båda kamrar lika lydande motioner, åsyftande att avhjälpa dessa missförhållanden. I anledning härav beslöt riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida mera bestämda och effektiva föreskrifter måtte kunna utfärdas till förebyggande av det skadliga inflytandet av biografföreställningar särskilt på den uppväxande ungdomen i vårt land.

Sedan särskilt tillkallade sakkunniga inom civildepartementet biträtt vid utredning av frågan om kontroll å biografföreställningar och den 2 september 1909 avgivit betänkande jämte förslag till förordning, innefattande

vissa bestämmelser angående förevisning av biografbilder, avlät Kungl. Maj:ts proposition till 1911 års riksdag med förslag till förordning angående biografföreställningar.

Mot nämnda förslag hade riksdagen intet att erinra, och den 22 juni 1911 utfärdades kungl. förordning angående biografföreställningar, vari den 9 maj 1913 vidtogos vissa förändringar.

Biografförordningen innehåller i § 6 följande bestämmelser:

» Granskningsman må ej godkänna biografbilder, vilkas förevisande skulle strida mot allmän lag eller goda seder eller eljest kunna verka förråande, upphetsande eller till förvillande av rättsbegreppen. Bilder, som framställa skräckscener, självmord eller grova förbrytelser på sådant sätt eller i sådant sammanhang, att dylik verkan kan åstadkommas, må sålunda icke godkännas.

Till förevisning vid sådan föreställning, till vilken barn under 15 år lämnas tillträde, må ej heller godkännas bilder, som äro ägnade att skadligt uppjaga barns fantasi eller eljest menligt inverka på deras andliga utveckling eller hälsa.

Bilder av annan beskaffenhet, än nu nämnt, må granskningsman ej vägra godkännande.

Finner granskningsman film ej kunna godkännas, med mindre viss del därav uteslutes, må återstående delen av filmen godkännas, om den, som påkallat granskningen, det begär.»

Beträffande det sätt, varpå statens biografbyrå utövar sin granskningsplikt, framhåller sagda byrå i en inlaga till utskottet, vilken inlaga återfinnes som bilaga 2, att den svenska granskningsmyndigheten är betydligt strängare än t. ex. den danska, i all synnerhet mot filmer med kriminalitetsmotiv. Över huvud torde man våga säga, att den svenska granskningsmyndigheten, vilken under det senast tilländalupna »filmåret» den 1 juli 1917—30 juni 1918 förbjöd icke mindre än 18 mil film, från biografprogrammen utrensar i proportion till filmmaterialet, för vuxna minst tio men sannolikt tolv à femton gånger så mycket som motsvarande danska myndighet och för barn över fyrtio gånger så mycket som denna. Den av statens biografbyrå utövade granskningsverksambeten är säkerligen den allra strängaste statliga filmcensur, som i något land förefinnes. Statens biografbyrå anser, att denna stränghet högst väsentligt bidragit till att höja den i Sverige spelade filmrepertoaren till en nivå, som torde kunna sägas stå moraliskt högre än varje annat lands repertoarnivå. I Norge, där censuren är betydligt strängare än i Danmark, har man, vad Kristiania vidkommer, en-

ligt meddelande till byrån från polismästaren därstädes, under de senaste åren iakttagit en ökning i ungdomskriminaliteten, men polismästaren förklarar uttryckligen, att »denne kan man vanskelig sætte i forbindelse med biografbesök på anden maate end at der av og til blir begaaet tyverier og underslag for at skaffe penge till saadanne besök». Ikke heller den norske censuren anses tillnærmelsevis så effektiv som den svenska, detta för övrigt redan av den anledningen, att all i Norge till förevisning för vuxna tillåten film är tillåten också för barn.

I ett av utskottet infordrat utlåtande med anledning av herr Zanders motion nr 299 yttrar förste bibliotekskonsulenten i skolöverstyrelsen F. Hjelmqvist bland annat:

*Biblioteks-
verksamheten.*

»Antalet statsunderstödda folkbibliotek har under åren 1913—1918 stigit från 552 till 797 och skolbibliotek från 279 till 649. Under samma tid har statsanslagsbeloppet för de förra vuxit från 62,983 kr. till 99,283 och för de senare från 19,501 till 48,275. År 1913 fanns endast ett statsunderstött studiecirkelförbund, och det till detsamma utgående understödsbeloppet skulle, även om den då gällande maximigränsen av 15,000 kr. varit borta, ej uppgått till mer än cirka 16,500 kr. För närvarande äro de statsunderstödda studiecirkelförbunden tre, och deras samlade bidragsbelopp uppgår till cirka 42,800 kr.»

Utskottet har vidare förskaffat sig kännedom om att de statsunderstödda studiecirkelarna 1918 utgjorde 1812, och att de av dessa cirklar disponerade biblioteken voro 1636.

Herr Hjelmqvist säger bland annat vidare: »Om man, i stället för att till grund för jämförelsen lägga antalet statsunderstödda bibliotek och riksförbund, undersöker, i vilken grad man inom de olika kommunerna begagnat sig av möjligheten att erhålla statsunderstöd för biblioteksverksamhet, finner man, att av Sveriges samtliga landskommuner år 1913 620 eller 25,8 % hade statsunderstött folk- eller folkskolebibliotek och 907 eller 37,7 % statsunderstött folk-, folkskole- eller studiecirkelbibliotek. År 1918 utgjorde siffran för kommuner av det förra slaget 955 (39,6 %) och av det senare 1,355 (56,2 %). I fråga om städerna äro ej siffrorna fullt så betydande, då några av de största städerna med väl ordnade folkbibliotek underlåtit söka statsbidrag. År 1913 funnos 65 städer (64,4 %), som hade statsunderstött folk- eller folkskolebibliotek, och 86 (85,1 %), som hade statsunderstött folk-, folkskole- eller studiecirkelbibliotek. År 1918 voro motsvarande siffror 84 (80,8 %) och 98 (94,2 %).»

Föreläsningss-
verksamheten.

Under innevarande år har statsunderstöd tilldelats 535 lokala föreläsningssanstalter, och då enligt kungl. kungörelsen den 10 juni 1912 varje statsunderstödd föreläsningssanstalt skall anordna minst 12 föreläsningar per år, kan man ju något så när sluta sig till antalet föreläsningar; den exakta siffran har icke varit tillgänglig för utskottet. Inom I. O. G. T:s statsunderstödda studiecirkelförbund anordnades 1,092 föreläsningar under 1918 och i av samma förbund anordnade folkhögskolekurser 619. Huru många föreläsningar de båda andra statsunderstödda studiecirkelförbunden anordnat i samband med studiecirkelverksamheten, har sig utskottet icke bekant, men av Arbetarnas bildningsförbunds särskilda föreläsningssverksamhet anordnades under förra året 258 föreläsningar.

Motionerna nr 11 av herr Bengtsson i Norup m. fl. och nr 300 av herr Zander sysselsätta sig med frågan om åtgärder för motverkande av biografernas skadliga inverkan framför allt på ungdomen. Dessa åtgärder skulle vara: kommunala monopol eller koncession åt statskontrollerade bolag. Utskottet, som tror, att motionärerna se allt för mörkt på ifrågasvarande förhållanden, har genom undersökning förvissat sig om att den svenska biografcensuren verkar effektivt och är så sträng, som man överbud taget kan begära. Den kommunala monopoliseringen finnes redan i Norge, men detta förhållande har näppeligen höjt biografernas nivå där, och detsamma kan sägas om det i Danmark existerande koncessionssystemet. Det är så mycket mindre att vänta någon höjning av biografnivån genom monopolisering, som repertoaren måste bli densamma, enär den måste fyllas ur samma internationella produktion. Emellertid kan det icke förnekas, dels att ute på landsbygden kontrollen över de ambulerande biograferna är för svag, så att det nog kan inträffa, att av censuren förbjudna filmer uppföras, och dels att det ingalunda kan vara lämpligt, att barnen tillåtas biografbesök i den utsträckning och under de förutsättningar, som nu råda. Därför vore det kanske nödvändigt att få utrett, huruvida man inte kunde råda bot på det förra missförhållandet genom inrättandet av kommunala biografnämnder och på det senare genom förändring av barnåldersgränsen, inrättande av särskilda barnbiografer och åstadkommande av filmer, särskilt lämpade för barn. Men då utskottet har sig bekant, att dessa frågor redan befinna sig under utredning i skolöverstyrelsen, anser utskottet, att man måste invänta denna utrednings resultat, innan åtgärder i denna riktning av riksdagen påyrkas. Ehuru biograferna ha många förtjänster och utan tvivel ha en uppgift att fylla, kan man ändå inte blunda för, att de i många fall rent kulturellt verka förfäcande och genom den miljö, de

skapa, också bidra till ungdomens förråande. Men botemedlet häremot ligger utan tvivel i en stigande upplysning och i större tillgång på förädlade ungdomsnöjen, och när utskottet därför med anledning av herr Zanders motion nr 299 nu ämnar föreslå en utredning om åtgärder för åstadkommande av en vidgad folkbildningsverksamhet och förädlade nöjen för ungdomen, anser utskottet, att denna utredning jämväl bör omfatta frågan om motarbetandet av biografernas sämre verkningar.

Motionen nr 25 av herr Carlström avser att genom inrättandet av en statens föreläsningsverksamhet för landsbygdens ungdom med obligatorisk besöksplikt giva denna ungdom behöflig fostran, väcka kärlek till jordbruket m. m. och härigenom motverka flykten från landsbygden. Utskottet anser emellertid, att dessa åtgärder näppeligen torde bidra till en lösning av landsbygdens befolkningsfråga, alldenstund landsbygdens avfolkning beror på andra, djupare liggande orsaker, framför allt av socialekonomisk art. Oavsett detta är det naturligtvis behjärtansvärt, att statsmakterna på allt sätt medverka till såväl förbättrad folkupplysning som ökad trevnad på landsbygden. Men det torde vara obestridligt, att ingenting vinnes genom en av staten anordnad föreläsningsverksamhet i och för sig eller genom besöksplikt beträffande dessa föreläsningar. I detta samband torde anmärkas, att staten icke har i sin makt att skapa »den andens eld», som fordras för att tända glöd hos de unga, hur önskvärt detta än skulle vara. Nej, skall något kunna göras för att få i gång en verklig folkbildningsverksamhet på landsbygden, så kräves det, att hos landsbygdens ungdom förefinnes ett starkt intresse för bildning, och att detta intresse tar sig uttryck i en målmedveten strävan; därefter blir det statens uppgift att till det yttersta stödja ett sådant strävande. Lyckligtvis finnas både intresset och en på detta byggd rörelse för ökad folkupplysning bland landsbygdens ungdom, och det är denna ungdom, som själv bär upp rörelsen. Utav de över 1800 statsunderstödda studiecirkelarna finnas de flesta på landsbygden, och där finnas också över 400 statsunderstödda föreläsningsföreningar. På sistone har vidare ett nytt riksförbund — Jordbrukarungdomens riksförbund — inriktat sin verksamhet på att samla speciellt jordbrukarungdomen kring folkbildande uppgifter. Denna frivilliga rörelse kan bära frukt, och den bör staten kraftigt understödja. Men en statens föreläsningsverksamhet på landsbygden, stödd på besöksplikt, skulle sannolikt verka i en riktning rakt motsatt det vackra syfte, som motionären vill vinna.

Motionen nr 299 av herr Zander avser en utredning om vad från

statsmakternas sida kan göras för en vidgad folkbildningsverksamhet och för åstadkommande av förädlade folknöjen för ungdomen i avsikt att bekämpa de dåliga ungdomsnöjena. I denna motion tagas folkbildnings- och folknöjesproblemen upp i hela sin vidd; det är ett helt komplex av frågor och uppslag, som här föres fram.

Någon propaganda för föreläsningsverksamheten, såsom motionären förordar, synes visserligen icke ha förekommit. Däremot ha genom folk-skoleinspektörerna upplysningar om biblioteksverksamheten och villkoren för erhållande av statsbidrag till folkbibliotek blivit spridda till samtliga socknar i landet. Därjämte ha de statsunderstödda riksförbunden drivit agitation för sin verksamhet.

Att konsulentverksamheten bör utvidgas är tydligen ett allmänt önske mål inom folkbildningskretser. Därom vittnar ju bland annat det utlåtande, som Folkbildningsförbundets styrelse på utskottets begäran avgivit över förevarande motioner (bil. 1). Frågan om samarbete mellan skilda bibliotek i samma samhälle har, såsom framgår av bibliotekskonsulentens ovan berörda utlåtande (bil. 3), ävenledes varit föremål för uppmärksamhet. I samma skrivelse vitsordas också behovet av åtgärder för åstadkommande av läsrum. Till anordnande av musik lämnar staten redan nu bidrag — visserligen förnämligast till orkestermusik och inte, som motionären önskat, till amatörmusik — och vid föregående års riksdag beslöts skrivelse om utredning angående statsbidrag till hembygdsörer.

Såsom framgår av ovanstående, äro motionärens uppslag ingalunda nya utan ha i flera fall redan varit föremål för uppmärksamhet. De äro sålunda icke lösa hugskott utan uttryck för verkliga behov. För att folkbildningsrörelsen skall kunna bära frukt, måste den vara frivillig och uppbaras av ett levande intresse. Men sedan ett sådant intresse manifesterat sig, då får samhället, som ju har ett utomordentligt gagn av att en sådan verksamhet kraftigt utvecklar sig, icke låta de svaga krafterna kämpa en ojämn strid utan gripa in stödjande och hjälpande. När folkbildningsrörelsen nått en viss höjdpunkt, trädde staten till och lämnade det understöd, som nu utgår. Tack vare detta kunde det frivilliga arbetet snabbt utveckla rörelsen till den ståndpunkt, den nu har. Nya behov göra sig gällande, nya uppslag födas och jämt och ständigt växer arbetsfältet. Stunden tycks nu vara inne för staten att på nytt träda fram för att giva folkbildningsarbetet ett ännu starkare stöd, skapa fasthet åt detsamma genom organisation och om möjligt hjälpa till med nya initiativ, allt under fasthållande vid principen, att det är det frivilliga in-

tresset och arbetet, som skall utgöra grunden och som därför icke får förkvävas. Endast på sådant sätt kan det svenska folkbildningsarbetet utveckla sig så, att det blir den mäktiga hävstång till svenska folkets höjande till en högre nivå, vilket, såsom motionären framhåller, tydligen är det enda botemedlet mot de dåliga ungdomsnöjena och den med dem följande moraliska förslappningen.

Samtliga av herr Zander framförda synpunkter ha av vederbörande myndigheter och i folkbildningsarbetet intresserade institutioner, som av utskottet tillfrågats, förklarats värda beaktande. Det synes därför utskottet vara lämpligt, att med denna motion som utgångspunkt en utredning företages av frågan, vad från statsmakternas sida ytterligare kan göras för åstadkommande av en vidgad folkbildningsverksamhet och förädlande folknöjen för ungdomen.

Vad slutligen beträffar biografspörsmålet har utskottet redan här ovan uttalat sin misstro emot de olika restriktiva åtgärder, som från skilda håll föreslagits, och tror, att de missförhållanden, som kunna förefinnas på detta område, måste avlägsnas på annan väg. Men det torde dock vara lämpligt att i samband med en allmän utredning av folknöjes- och folkbildningsfrågorna jämväl biografspörsmålet tages i övervägande.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

1) att andra kammaren för sin del måtte, med anledning av herr Bengtssons i Norup m. fl. motion nr 11 och herr Zanders motioner nr 299 och 300, besluta,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, vad från statsmakternas sida ytterligare kan göras för en vidgad folkbildningsverksamhet och för åstadkommande av förädlande folknöjen för ungdomen i avsikt att bekämpa de dåliga ungdomsnöjena, därvid även frågan om ett särskilt statsorgan för denna verksamhet borde tagas under övervägande, och för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda;

2) att herr Carlströms motion nr 25 måtte härmed anses besvarad.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Andra kammarens utskott framhåller, att folkbildningsrörelsen för att bära frukt måste vara frivillig och uppbäras av ett levande intresse och att samhället, sedan ett sådant intresse manifesterat sig, bör ingripa stöd-

Utskottet.

jande och hjälpande. I detta uttalande instämmer utskottet till fullo, men då andra kammarens utskott vidare såsom sin mening uttalar, att stunden nu synes vara inne att giva folkbildningsarbetet ett ännu starkare stöd genom anordnande av en statlig organisation för detsamma, synes detta näppeligen stå i full överensstämmelse med det tidigare uttalandet. Det säges visserligen, att man vid genomförandet av en sådan organisation bör fasthålla vid principen, att det är det frivilliga intresset och arbetet, som skall utgöra grunden och som därför icke får förkvävas eller hämmas, men det synes utskottet ligga i sakens egen natur, att en dylik organisation, inordnad under ett särskilt statsorgan, icke är tänkbar utan att folkbildningsrörelsens karaktär av frivillig åtminstone till en viss grad måste försvinna och det är att befara, att, därest en sådan organisation komme till stånd, tyngdpunkten allt mer och mer komme att flyttas över till den statliga verksamheten. Härmed skulle det bärande momentet i folkbildningsrörelsen — de frivilliga krafternas levande intresse — i hög grad försvagas, säkerligen till obotlig skada för denna verksamhet. Utskottet har således den uppfattningen, att den ifrågasatta statliga organisationen ej skulle gagna folkbildningsverksamheten utan tvärtom innebära en allvarlig fara för dess fortsatta utveckling. Staten bör enligt utskottets mening framgent som hittills stödja och uppmuntra folkbildningsarbetet, men ledningen av detsamma bör fortfarande helt bibehållas av de enskilda organisationerna och initiativen till fortsatt utveckling på ett naturligt sätt växa fram såsom ett utflöde av rörelsens egen inneboende livskraft.

I fråga om lämpligheten av statsingripande på det rena nöjeslivets område för åstadkommande av förädlade folknöjen gäller, enligt utskottets uppfattning, måhända i ännu högre grad vad utskottet härovan anfört. Frivillighetens väg synes även här vara den enda framkomliga. Även på detta område bör därför statens ställning vara allenast stödande och uppmuntrande.

Med vad utskottet nu anfört har utskottet emellertid icke velat uttala, att icke staten kan och bör genom sina organ kontrollera användningen av de medel, som för ändamål av ifrågavarande slag av statsmakterna beviljas, eller att det ej måste vara nödvändigt att i folkbildningsarbetet i viss omfattning använda avlönade krafter.

Vad beträffar motarbetande av dåliga ungdomsnöjen är detta givetvis ett statsintresse av betydande vikt. I de flesta avseenden torde sådant emellertid ej kunna ske genom direkta statsåtgärder, utan botemedlet lär vara att söka i uppfostran och upplysning samt uppmuntrande av det

sunda förströelse- och nöjeslivet, vilket också nu av utskottet förordats. I de fall åter, där staten bör och kan ingripa kontrollerande och reglerande, bör detta ej försummas. Så är förhållandet särskilt i fråga om biografväsendet och i flertalet av de nu förevarande motionerna har angelägenheten härav framhållits. Emellertid torde på sätt andra kammarens utskott framhållit den censur, som i detta hänseende utövas, vara så effektiv som överhuvud taget är möjligt. I varje fall synes det ej nödigt att för ernående av motionärernas syfte uti nu ifrågavarande hänseende skapa någon ny institution, utan bör detsamma kunna vinnas genom fullt effektivt utnyttjande av de möjligheter, som den redan inrättade biografcensuren erbjuder.

Med åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 21 maj 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Bergman, Hulting, Schyller, Malkolm Petterson, Lillienau* och *Oscar Olsson*.

Reservationer

dels av herr *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka, att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

dels ock av herrar *Bergman* och *Malkolm Petterson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort efter första meningen av det stycke, som börjar med »Vad beträffar motarbetande», fortsätta sålunda:

»Otvivelaktigt har biografväsendet allt mer fått karaktären av geschäft, som mångenstädes antagit oroväckande dimensioner. Huvudsynpunkten är säkerligen icke bildning och upplysning utan penningförvärv. Biografägarna måste därigenom bli beroende av allmänhetens mer eller mindre förskämda smak, och deras intresse att förädla smaken måste bli ganska

svagt. Någon verksam hjälp från deras sida torde därför på längden knappast i väsentligare grad kunna påräknas, även om vissa erkännansvärda ansatser till förbättring rättvisligen böra erkännas.

Biografcensuren kan väl rensa bort de mest i ögonen fallande olämpligheterna, men felet med all sådan censur är, att den blir uteslutande negativ: den förflackande andan i hela biografväsendet, sådant det tenderar att utveckla sig, kan den icke väsentligen förändra. Skall det ske, måste en sådan strävan utgå från positiva utgångspunkter. Den dåliga biografen måste få konkurrens i en god biograf. Utskottet finner det av hr Bengtson i Norup givna uppslaget i detta avseende beaktansvärt och väl förtjänt av en närmare utredning i sammanhang med andra föreslagna möjligheter, som i hr Zanders motion och för övrigt i den allmänna pressdiskussionen av dessa frågor framkommit.

Vad här ovan är sagt om biografväsendet gäller i stort sett även nöjessväsendet i allmänhet. Emellertid torde det icke vara varken möjligt eller lämpligt, att staten övertager dylika uppgifter. Staten har mer än tillräckligt dessförutan. Men väl kan det anspråket ställas på staten, att den med uppmärksamhet följer utvecklingen på hithörande områden och med sitt stöd uppmuntrar de strävanden, som erfarenheten visar vara av otvivelaktigt god och förädlande art, ävensom att den gör det så obekvämt som möjligt för motsatta tendenser. Möjligheter härtill föreligga på mångahanda sätt, t. ex. efter nöjesskattens genomförande genom befrielse eller lättnad i beskattning för verkligt bildande och förädlande förströelser, genom direkt understöd åt sådana föreningar, institutioner eller enskilda, som på särskilt framstående och framgångsrikt sätt verkat i enahanda syfte, genom underlättande av tillträdet till sådana staters institutioner, som kunna medverka i åsyftad riktning (muséer m. m.)

Utskottet finner flera av de i motionerna givna antydningarna av möjliga vägar värda beaktande.

Något särskilt nytt statsorgan för dessa angelägenheter anser utskottet dock ej vara av nöden; redan befintliga organ (föreläsningskonsulenten m. fl.) torde vara tillräckliga; för övrigt torde lokala myndigheter och organ bättre lämpa sig för kontroll och ledning efter olika orters förhållanden än en tungrodd centralinstitution, som säkerligen, om den komme till stånd, skulle tendera till ytterligare utveckling och svårligen undginge ödet att bli ett slags ämbetsverk eller del av ett sådant.

Med återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, vad från statsmakternas sida ytterligare kan göras för en vidgad och fördjupad folkbildningsverksamhet och för bekämpande av det sämre nöjeslivet, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.»

Bilaga 1.

Till Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Med anledning av från utskottet mottagna framställningar får Folkbildningsförbundets styrelse härmed avge yttrande om herr Bengtssons i Norup m. fleras motion nr 11, herr Carlströms motion nr 25 samt herr Zanders motioner nr 299 och 300 vid innevarande riksdag.

Herr Bengtsson i Norup m. fl. hemställer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning och förslag rörande »på vad sätt samhället må kunna vinna ökat inflytande på biografväsendet.»

Motionärerna vilja göra gällande, att biograferna på ett ödesdigert sätt bidra att öka ungdomsbrottsligheten, och önska därför, att biografverksamheten måtte helt och hållet kommunaliseras eller också underkastas sådana bestämmelser om koncession, att de koncessionerade bolagen bleve tvungna att i sina styrelser uppta »representanter för de pedagogiska, filantropiska och andliga intressena.» Genom endera av dessa åtgärder skulle man även, anse motionärerna, få biograferna att gratis tjäna undervisningen och därjämte intjäna stora summor, vilka kunde anslås till lokala behov i folkbildningsavseende.

Folkbildningsförbundets styrelse, som icke finner, att motionärerna förebragt någon bevisning för påståendet om biografernas verkningar på ungdomsbrottsligheten, har icke heller av motionärernas framställning blivit övertygad om, att de vägar, som av dem föreslås, äro särskilt ägnade att leda till de åsyftade etiska och ekonomiska målen. Koncessionssystemet har i Danmark, där det sedan åtskilliga år tillämpats, icke medfört någon höjning av biografernas nivå, och monopolisering av dylika företag synes icke utlova vare sig konstnärlig eller annan stegring i verksamheten. Styrelsen, som här nedan i samband med herr Zanders motion återkommer till biograf frågan, saknar därför anledning att förorda ett tillstyrkande av herr Bengtssons nu förevarande motion.

Herr Carlström hemställer om utredning och förslag »angående möjligheten att på landsbygden upprätta en föreläsungsverksamhet med uppgift att åt landsbygdens ungdom söka ge den fostran, som denna ungdom oundgängligen behöver.»

Motionären, som i sin motivering underlåtit att omnämna, vare sig den statsunderstödda föreläsungsverksamhet, som redan finnes, eller de statsunder-

stödda folk- och studiecirkelbiblioteken, åsyftar en omfattande statlig föreläsning-organisation, som inom varje skoldistrikt skulle låta anordna en föreläsning i veckan under viss del av året, varjämte en särskild anstalt skulle upprättas, som utbildade erforderliga föreläsare. Föreläsningarnas ämnen borde vara ganska omväxlande, men särskilt borde sådana ämnen förekomma, som bidroge att väcka och vidmakthålla kärleken till jordbruket, arbetet, hembygden och det naturliga, enkla levnadssättet.

Den synnerligen betydelsefulla frågan, hur särskilt den yngre befolkningen på landsbygden skall kunna få vidgade såväl bildnings- som förströelsemöjligheter, har på senare år förts fram från skilda håll och blivit belyst från olika synpunkter. Åtgärder av olika slag ha förordats, och här och där har landsbygdens ungdom själv ådagalagt aktningvärd bildningssträvanden, som tagit form bl. a. i studiecirkel och i bildandet av dithörande bibliotek, varjämte mer än fyrahundra statsunderstödda föreläsninganstalter och föreningar på landsbygden samt ett stort antal folkbibliotek göra betydelsefulla insatser för att väcka och tillgodose lantbefolkningens kulturella behov. Att vad som hittills åtgjorts, likväl endast kan anses vara en begynnelse, och att det är av nöden, att det arbete i dessa syften, som redan bedrivs, blir utsträckt till allt flera orter och erhåller allt större planmässighet, därom är Folkbildningsförbundets styrelse livligt övertygad. Styrelsen är emellertid av den åsikten, att den lämpligaste vägen för att öka bildnings- och förströelsemöjligheterna för landsbygdens ungdom, är att utbygga det arbete, som i detta syfte redan finnes igångsatt och som i flera former sedan många år fortgått med understöd av allmänna medel. Härvid böra ej endast föreläsning-, biblioteks- och studiecirkelverksamheten komma i åtanke utan även andra bildningsmedel såsom sång och musik, vilka icke blott verka förädlande utan även sprida ljus och glädje vida utöver kretsen av deras utövare.

Av annan art men ej mindre viktig är frågan om, hur den yngre lantbefolkningen skall sättas i tillfälle att få en påminnelse om sin uppgift som »jordfolk» och de förmåner, som landet erbjuder framför städerna. För att bidra till att väcka och vidmakthålla kärleken till jordbruket och jordbrukarlivet behövs en upplysningsverksamhet sådan som Rösjö bedrivit. En dylik verksamhet kan emellertid ej skapas genom utredningar och riksdagsbeslut. Den uppstår däri-genom, att de rätta männen sättas i tillfälle att utföra detta arbete, och Folkbildningsförbundets styrelse anser för sin del, att åt lämplig, redan förefintlig organisation eller institution borde uppdragas att anordna en upplysningsverksamhet av sådan art i största möjliga utsträckning, som tillgången på för detta värv fullt kvalificerade föreläsare gör möjlig.

Den i motionen uttalade tanken att ålägga landsbygdens ungdom att besöka dessa föreläsningar och förströelser, finner styrelsen synnerligen olycklig. Dels finns ingen möjlighet att framtvinga eller kontrollera iakttagandet av besöksplikten, dels vinnes icke ungdomens intresse genom tvångsåtgärder. På grund av vad som ovan anförts, anser sig Folkbildningsförbundets styrelse böra föreslå, att utskottet avstyrker herr Carlströms motion.

Herr Zander hemställer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning och förslag rörande vad som från statsmakternas sida ytter-

ligare kan göras för att vidga folkbildningsverksamheten, åstadkomma förädlade folknöjen och i samband därmed hindra, att biografväsendet medför menliga följder för det uppväxande släktet.

I motsats mot de ovan refererade motionerna ha herr Zanders båda motioner ej inskränkt sig till enstaka partier av folkbildnings- och folknöjesfrågan, utan taga upp den i hela dess vidd. Folkbildningsförbundets styrelse, som i vad den yttrat om herr Carlströms motion redan framhållit som sin uppfattning, att en utbyggnad av den redan befintliga verksamheten på dessa områden är behöflig, vill med anledning av vad som i motiveringen till herr Zanders motioner yttras särskilt betona följande synpunkter.

Vad föreläsningens verksamheten beträffar, borde mycket mera än hittills kunna göras för att åstadkomma *nya* företag med dithörande uppgifter. Visserligen är framgången vid redan befintliga föreläsningensanstalter i hög grad beroende av, att åtminstone några på orten bosatta personer så nitälska för företagets framgång, att de vilja nedlägga något arbete för att hos ortsbefolkningen sprida kännedom om samt väcka och vidmakthålla intresset för de bildningstillfällen, som genom detsamma erbjudas. Men säkerligen skulle en inom varje län (eller annat lämpligt område) bedriven propaganda för det fria folkbildningsarbetets främjande både övervinna den intresselöshet, som tyvärr på många håll härvidlag gör sig gällande, och skingra den okunnighet, som flerstädes råder angående statsunderstöd och andra möjligheter för skapandet av föreläsningensanstalter m. fl. anordningar i folkbildande syfte. En sådan propaganda borde måhända utövas av särskilda förtroendemän hos de sammanslutningar, som redan förefinnas (mestadels länsvis) mellan lokala föreläsningensföreningar, och vilka sammanslutningar för detta ändamål borde erhålla större statsanslag. Eller också kunde man tänka sig, att ett antal funktionärer, direkt underordnade (föreläsningenskonsulenten och skolöverstyrelsen samt avlönade därifrån, finge sig dylika uppdrag anförtrodda.

Mot motionärens antagande, att statsanslag icke utgår till aftonskolor på landsbygden, må framhållas, att — enligt gällande föreskrift — redan nu en tredjedel av sammanlagda stats- och ortsbidraget till föreläsningensanstalt må användas till »praktiska kurser».

Motionärens önskan om samorganisation mellan olika bibliotek på samma plats kan redan med nu gällande bestämmelser åtminstone delvis realiseras genom statsunderstöd till s. k. bibliotekssystem (centralbibliotek med filialer). Men svårigheten att åstadkomma samverkan bland två eller flera på samma ort redan befintliga bibliotek ligger oftast i varje särskild organisations önskan att självständigt, utan annans inblandning få styra och ställa med sitt eget bibliotek, även där fördelarna av en samverkan ligga i öppen dag.

Emellertid är det högeligen önskvärt, att kraftiga åtgärder kunde vidtagas för att utbreda kännedom om förefintliga möjligheter för upprättande och vidmakthållande av folkbibliotek samt för väckande och fördjupande av intresset

för böckerna såsom medel både till kunskapsförvärv och till bildande förströelser. I samband härmed anser sig styrelsen böra påpeka nödvändigheten av, att bibliotekskonsulenternas verksamhet utvidgas, något som f. n. är omöjligt av brist på arbetskraft, i det att endast två bibliotekskonsulenter tillsatts i stället för de fyra som förutsattes i det sakkunnigeutlåtande, på vilket biblioteksförordningen grundades.

På det livligaste förordar styrelsen motionärens planer med avseende på, att sången och musiken må ingå i folkbildningsarbetet. Det är obestriddligen en brist i den nuvarande verksamheten på detta område, att den icke egentligen sökt höja känslolivet utan inskränkt sig till det intellektuella. Visserligen har riksdagen, såsom motionären påminner om, sedan 1911 beviljat medel till åtgärder för att höja musiklivet, men dessa ha väsentligen getts till understöd åt orkestermusik. Motionären vill åter i främsta rummet tillgodose amatörmusiken, som på samma gång är glädjebringare och spelar en verkligt folkuppfostrande roll, då den utövas bland de bredare folklagren. Folkbildningsförbundets styrelse anser det i högsta grad behjärtarsvärt, att, som motionären föreslår, statsunderstöd lämnas för att anskaffa nya musikalien, anställda skolade ledare o. s. v. för folkliga sång- och musiksällskap.

Värda uppmärksamhet äro även de strävanden, som rikta sig på trädgårds-skötsel, hemslojd och dylikt och som även förtjäna att understödjas i likhet med andra folkbildningssträvanden.

Slutligen ifrågasätter motionären, huruvida ej ett särskilt statsorgan borde inrättas för att tillgodose det frivilliga folkbildningsarbetet. Det synes styrelsen vara en alldeles riktig tanke under förutsättning, att man fasthåller vid den synpunkt motionären här tillagt, nämligen, att detta icke skulle bli »ett ämbetsverk i vanlig mening, som vore bundet utav en massa begränsningar i sitt arbete», utan det hade »en obegränsad rörelsefrihet». Den nuvarande folkbildningsrörelsens styrka har varit dess frihet och möjlighet att anpassa sig efter olika förhållandens växlande krav. Den friheten måste bibehållas, även om formerna för dess ledning bli nya, ty den friheten är dessa strävandens livsnerv.

Styrelsen anser sig emellertid ännu en gång böra framhålla, hurusom det fria folkbildningsarbetets framgång icke blott är beroende av ekonomiskt understöd, ledning och kontroll från statens sida utan även måste omfattas av *intresset i orterna*, ty utan att omfattas av ortsbefolkningens intresse och förtroende bli ju varken föreläsninganstalter eller bibliotek, om än aldrig så väl organiserade och understödda, det framgångsrika medel i folkuppfostrans tjänst, som de kunna och böra bliva.

Att i samband med ovan berörda folknöjes- och folkbildningssträvanden även frågan om biografväsendets plats i nöjeskulturen tas i övervägande, finner styrelsen lämpligt.

Med hänvisning till ovan anförda skäl, tillåter sig Folkbildningsförbundets styrelse, som finner en omfattande utredning av hithörande frågor synnerligen önskvärd, att, med anledning av herr Zanders motioner nr 299 och 300, förorda

hans förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning angående vad som från statsmakternas sida ytterligare kan göras för att vidga folkbildningsverksamheten och åstadkomma förädlande folknöjen för ungdomen.
Stockholm den 28 mars 1919.

Folkbildningsförbundets styrelse.
KNUT KJELLBERG,
ordförande.

Bilaga 2.

Till Riksdagens Andra Kammarers första tillfälliga utskott.

I enlighet med nådig befallning av den 4 sistlidne februari får Statens Biografbyrå härmed värdsamt avgiva yttrande över den motion som vid nu pågående riksdag väckts av herr Sven Bengtsson i Norup m. fl. om skrivelse till K. M:t angående beredande åt samhället av ökat inflytande på biografväsendet.

Motionärerna anklaga först det nu rådande tillståndet inom det svenska biografväsendet för att »utom all fråga» spela en ganska ödesdiger roll i vad angår ungdomsbrottsligheten och framlägga därefter ett utkast till en form för biografernas koncessionering och partiella kommunalicerings, varigenom man skulle »göra biograferna oskadliga», varjämte alterntivt möjligheten av kommunens egna direkta utövande av biografverksamhet anses böra tagas i övervägande.

Vad beträffar ordalagen för den i motionen framförda anklagelsen vill det synas, som om de icke vore avsedda att alltigenom strängt fattas efter bokstaven. Det är i varje fall ett faktum, att de i sin mest enfattiska utformning icke ägde någon motsvarighet i det föredrag i ämnet, som herr Bengtsson i Norup sedermera, den 16 sistlidne februari, hållit i S:t Paulskyrkan i Stockholm.

Vad åter beträffar själva sakfrågan, huruvida biograferna i Sverige numera bidra till ökandet av ungdomsbrottsligheten, är det visserligen obestridligt, att av barn och ungdom en del oärligheter begåtts i syfte att erhålla pengar till biografbesök, detta, vad barnen beträffar, till trots för de särdeles avsevärda inskränkningar i minderårigas rätt till biografbesök som åstadkommits dels genom biografafförordningen och sättet för dess tillämpande från granskningsmyndighetens sida, dels genom därutöver gående ytterligare restriktioner från en del av biografägarne själva. Att förhindra sådana oärligheter annorledes än genom biografernas fullständiga stängande för de ålderskategorier, inom vilka det öfverhuvud kan vara tal om ungdomsbrottslighet, torde vara praktiskt taget ogörligt. Även om en dylik drakonisk utväg tillgreps, vilket väl motionärerna icke lära hava avsett, synes det mer än sannolikt, att nöjesbehovet alltjämt skulle gång efter annan driva till oärlighet i syfte att på andra vägar ernå sin tillfreds-

ställelse. Det synes ganska tänkbart, att dessa vägar skulle kunna vara farligare än biografnöjets. Att biograferna icke sällan draga ungdomen från långt sämre förströelser torde med fog kunna påstås, och även i sådana biografprogram, som enligt motionärernas mening äro övervägande klandervärda, torde mången gång möjlighet till åtminstone någon god positiv behållning i form av en lärorik naturbild e. d. icke vara utesluten. I den mån ungdomsförbrytelserna av det slag, varom här är fråga, möjligen ökats under senare tid, torde detta finna sin naturliga förklaring i den allmänna ökningen av kriminaliteten och i synnerhet av tjuvnadsbrottens antal under kristiden, vilken kriminalitet likvisst numera synes hava kulminerat och vara stadd i tillbakagående. Enligt en artikel, »Ungdomsbrottsligheten som kristidsfenomen», i Afton-Tidningen för den 24 sistlidne februari har en person av erkänd sakkunskap på området, föreståndaren för Skyddsvärnet, slottspastor A. Wirén, gjort ett uttalande, varur följande kan förtjäna återgivas. »Den så ofantligt ökade ungdomsbrottsligheten måste», säger han, »ses mot bakgrunden av kristidsförhållandena. Orsaken är först och främst att söka i den ringa respekt, som allmänheten haft för de otaliga restriktionsbestämmelserna. När far och mor på alla vis sökt kringgå restriktionsbestämmelserna för att få smör, fläsk o. s. v., spekulerat ut en del fiffiga sätt att utföra sitt syfte och jublat, då de lyckats dra alla livsmedelsfiskaler vid näsan, förstår man vilket inflytande detta skall ha haft på de unga, som varit åhörare. Dessa ha sedan i sin egen tillvaro tillämpat samma grundsats, att lagen är till för att överträdas. Men de ha ej, såsom de äldre, förstått att göra distinktioner En annan smitta till brottslighet i kristidsatmosfären har »gulascheriet» varit, den spekulationsanda i stort som smått, vilken gripit omkring sig, börjande med de äldre». Fängelsepredikanten pastor G. Kihlstedt har, enligt en artikel i Stockholms Dagblad för den 7 dennes, funnit huvudorsaken till den ökade brottsligheten vara främst att söka i den sänkning av den allmänna sedliga och religiösa nivån, som blivit en följd av tidsläget, samt, i likhet med pastor Wirén, i det förakt för lag, som kristidens drakoniska lagstiftning skapat, vilket uttalande jämväl kan förtjäna att här bringas i åtanke.

Motionärerna synas emellertid lägga huvudsaklig vikt vid den skuld, som biografernas repertoar förmenas hava till ungdomsbrottslighetens ökning, och det vill av sammanhanget synas, som om det främst vore repertoaren som åsylvas, när det heter: »Och att biograferna här spela in på ett ganska ödesdigert sätt, torde få anses vara utom all fråga». Motionärerna söka icke anföra någon bevisning för detta sitt påstående, vilket enligt byråns mening alldeles icke håller streck. Medan det med domstolsprotokoller kan påvisas, att en del unga personer begått oärligheter för att erhålla pengar till biografbesök, har byrån sig icke mer än ett enda fall bekant, då i Sverige efter den statsliga filmgranskningens genomförande ett par unga brottslingar inför rätta uppgivit sig hava av en film bragts till tanken på en »kupp». I det ifrågavarande fallet är det att märka, dels att, såvitt byrån har sig bekant, det icke styrkts, att brottslingarnas i förklarligt urskuldande syfte gjorda påstående var med sanningen överensstämmande, dels även att den ena av dem var under barugränsåldern men att filmen ifråga, till vars förevisande de skaffat sig tillträde, icke var tillåten för barn.

Men även om det nu vore styrkt, att i detta fall en film haft en dylik beklaglig inverkan på ett par unga personer, av vilka den ene icke ägt laglig rätt att se den, och även om kanske ytterligare, vilket är byrån obekant, något enstaka fall av analog art skulle kunna påvisas, och det därvid kunde anses sannolikt, att brottslingarna eljest föredrode normalt själsliv, synes med tanke därpå, att biografbesökens antal i Sverige numera torde kunna anslås till cirka 50 millioner årligen, snarare mer än mindre, det utomordentligt obetydliga antalet av dylika, i sig själva visserligen mycket beklagliga fall snarast på det kraftigaste tala emot filmrepertoarens inverkan på ungdomsbrottslighetens ökning. I Danmark anse sig polismyndigheterna, åtminstone för huvudstadens vidkommande, enligt vad byrån från Köpenhamns polismästare inhämtat, hava gjort den erfarenheten, att biograferna kunna utöva ett olyckligt inflytande på ungdomen därigenom att »der fremvises Billeder fra Forbrydverdenen». Det är emellertid märkä, att den svenska granskningsmyndigheten är ofantligt mycket strängare än den danska, i all synnerhet mot filmer med kriminalitetsmotiv. Överhuvud torde man våga säga, att den svenska granskningsmyndigheten, vilken under det senast tilländalupna »filmåret» den 1 juli 1917—30 juni 1918 förbjöd icke mindre än cirka 18 mil film, från biografprogrammen utrensar, i proportion till filmmaterialet, för vuxna minst tio men sannolikare tolv à femton gånger så mycket som motsvarande danska myndighet och för barn över fyrtio gånger så mycket som denna. Den av statens biografbyrå utövade granskningsverksamheten, i fråga om vilken motionärerna endast uttala ett tveksamt erkännande, är säkerligen den allra strängaste statsliga filmcensur, som i något land förefinnes, och det är blott ett fastslående av ett sakförhållande, om byrån framhåller, att denna stränghet högst väsentligt bidragit till att höja den i Sverige spelade filmrepertoaren till en nivå, som torde kunna sägas stå moraliskt högre än varje annat lands repertoarnivå, vilket faktum icke torde böra lämnas ur sikte vid dessa frågors bedömande. I Norge, där censuren är betydligt strängare än i Danmark, har man, vad Kristiania vidkommer, enligt meddelande till byrån från polismästaren därstädes, under de senaste åren iakttagit ökning i ungdomskriminaliteten, men polismästaren förklarar uttryckligen, att »denne kan man vanskelig sætte i forbindelse med biografbesök på anden maate end at der av og til blir begaaet tyverier og underslag for at skaffe penge til saadanne besök». Det är likväl att märkä, att icke heller den norska censuren kan anses tillnärmelsevis så effektiv som den svenska, detta för övrigt redan av den anledning, att all i Norge till förevisning för vuxna tillåten film är tillåten också för barn.

Att — såsom dels i enstaka pressorgan, dels under hand från utskottets sida ifrågasatts — den svenska filmcensuren, därest så skulle anses påkallat, kan göras mera effektiv än vad den redan är genom skärpande av förbuds föreskrifterna i granskningsförordningen är utan vidare givet; och byrån har alldeles ingen anledning att dölja, att en del filmer, vilka byrån icke anser sig för närvarande kunna med stöd av förordningen förbjuda, icke synas byrån önskvärda, enär själva deras motiv och ämnessfär eller simpelheten i deras framställningssätt kunna anses vara mindre hälsosamma för en ungdomligt oerfaren och okritisk publik. Det är dock ett par synpunkter, som inför eventualiteten av en

dylik skärpning av granskningsförordningen icke böra förbises. Den ena är den, att gränsen för granskningsmännens befogenhet alltid måste klart angivas, all den stund erfarenheten visat, att energiska påtryckningar från enskilda meningsgrupperns sida göras att förmå granskningsmännen att överskrida sin i förordningen angivna befogenhet, vilka påtryckningar hittills naturligtvis avvisats. Den andra synpunkten är den, att en viss varsamhet i fråga om filmförbudens omfattning lärers få anses lämplig med hänsyn till den visserligen osympatiska, men otvivelaktigt föreliggande möjligheten, att ett synnerligen kännbart läderande av de utländska affärsintressena skulle kunna från dessas eller från resp. staters sida framkalla tillgripande i en eller annan form av vedergällningsmedel. Man torde t. ex. påminna sig, att Förenta Staterna, i vars press det t. o. m. mot England hotats med repressalier, därest nämnda land icke nu ställer sig tillräckligt tillmötesgående ifråga om att öppna sin marknad för amerikanska industriprodukter, räknar filmfabrikationen som sin tredje industri, och att det för närvarande är därifrån, som huvudmassan av den film kommer, vilken spelas i de svenska biografteatrarna.

En skärpning, som under alla förhållanden låte sig genomföras, skulle bestå i ett höjande av barngränsåldern. Statens biografbyrå har denna möjlighet under utredning och skulle redan tidigare hava uttalat sig om densamma, därest icke samtidigt utredningar i samma fråga igångsatts av skolmyndigheterna och det synts byrån lämpligt att avvakta det nu förmodligen snart föreliggande resultat, vartill dessa komma. En föreställning om de stora svårigheter denna fråga erbjuder och om den risk, som förefinnes, att ett mera avsevärt höjande av barngränsåldern skulle verka motsatsen till vad som åsyftas, kan erhållas genom den promemoria, som byråns förutvarande föreståndare G. Berg vid sin avgång från tjänsten den 31 sistlidne augusti överlämnade till byrån, och varav ett tryckt exemplar här bifogas. Det torde böra bemärkas, att denna promemoria jämväl fäster uppmärksamheten på andra utvägar att inskränka barnens biografbesök ävensom på det sakförhållandet, att Statens biografbyrå redan för några år sedan framlagt ett, av länsstyrelserna m. fl. i det stora hela välvilligt mottaget förslag till skärpt kontroll över biografförordningens efterlevnad på landsbygden, med vilken kontrollens genomförande sannolikt mycket vore att vinna.

Sedan Statens biografbyrå härmed angivit sin mening rörande motionärernas uttalanden om ungdomsbrottsligheten och dess relation till biograferna, varvid de av motionärerna mera flyktigt återopade censurförhållandena givetvis måst beröras, övergår byrån till ett skärskådande av det av motionärerna framställda förslaget.

Detta går i det närmare utformade alternativet, vilket här först skall behandlas, ut därpå, att endast vissa koncessionerade bolag av lokal natur, ett för varje stad och ett för landsbygden i varje län, skulle få utöva biografverksamhet, och motionärerna tänka sig saken ordnad ungefärligen efter det mönster, som ifråga om rusdryckshandlingen givits av det s. k. göteborgssystemet. Kommunerna skulle i de ifrågavarande bolagens styrelser få insätta sina representanter, och genom dessa systembolag skulle, förutom ett strängare bildurval, uppnås den fördelen, att biografen gratis kunde fås att tjäna undervisningen under lärotim-

marna, varjämte systembolagens årsöverskott skulle möjliggöra frikostigt främjande av folkbildning och förädlade folknöjen.

Det ideella syftet med detta förslag är omisskänligt. Att det icke desto mindre måste framkalla allvarliga betänkligheter beror väsentligen på de praktiska följder förslaget förverkligande med all sannolikhet skulle medföra. Det synes ägnat att förväna, att motionärerna finna biografverksamheten, denna förmedlare av *andliga* värden på gott och ont, representera ett »om ock ej helt likartat så dock närbesläktat område» med rusdryckshanteringen och därför förtjänt av att behandlas efter principer, som eljest i svensk näringslagstiftning endast kommit denna till del. Värdesättningen synes likvisst icke avsedd att vara generellt sett för biograferna nedsättande, eftersom det strax förut framhålles, att de i motsats till rusdryckerna »både kunna och böra tjäna sedligt positiva ändamål». Det synes icke fullt klart vad motionärerna mena med detta uttalande, som dock får anses vara av i viss mån central betydelse. Man torde väl dock få utgå ifrån, att de icke mena, att biograferna *uteslutande* skulle tjäna etiska syften. En sådan åsikt skulle säkerligen hava så liten möjlighet att göra sig gällande, att det näppeligen lönar mödan att här upptaga den till bemötande. Men är det nu motionärernas mening, att biograferna alltjämt skulle såsom hittills få tillgodose jämväl rena nöjessyften, måste den frågan uppställas, huruvida det är att slå in på en principiellt riktig väg att överlåta ej blott övervakandet, men själva anordnandet av nöjeslivet åt samhällliga organ, varjämte man yttermera måste fråga sig, huruvida någon förbättring av nöjeslivets etiska halt i vad biografväsendet angår vore att förvänta, därest motionärernas förslag genomfördes. Vad den förstnämnda frågan vidkommer, synes sannolikheten ganska starkt tala för att särskilt biografnöjets anordnande genom det allmännas försorg skulle medföra risk för ett stelnande i former och ett tillgodoseande av mera ensidiga smak- och meningsriktningar, vilket återigen skulle reducera biografernas nöjesvärde för den stora allmänhet, vars förnämsta och billigaste förströelse de blivit. Att å andra sidan biografprogrammets etiska halt skulle genom förslaget främjas, synes visserligen möjligt, men dock högst osäkert. I Norge, där kommunalisering av biograferna i stor utsträckning genomförts, men där repertoarnivån likvisst står avsevärt lägre än den svenska, kan det näppeligen sägas, att de kommunaliserade biograferna i regel förete bättre program än de övriga, vilket har sin förklaring däri, att de alla måste fylla sitt behof ur samma internationella produktion. Då det av motionärerna framlagda förslaget jämväl äsyftar en monopolisering av biografteaterföretagen, är det högst sannolikt, att förslaget genomförande skulle resultera i att den problematiska höjningen av programmets etiska halt komme att beledsagas av en så gott som säker nedgång i deras konstnärliga valör, emedan den starkt minskade konkurrensen skulle föranleda systembolagen att förevisa billigare och därför också i regel i konstnärligt avseende mindre värdefull film. Det i Danmark rådande koncessionssystemet i fråga om biograferna har givit erfarenheter, som stödja förmodandet, att förslaget genomförande skulle resultera i ett dylikt sjunkande av programmets konstnärliga nivå; i själva verket står de danska biografteatrarnas repertoar även konstnärligt synnerligen långt tillbaka för de svenskas. När

man betänker, att biografbesöken, såsom nyss sagts, utgöra den stora allmänhetens förnämsta och billigaste förströelse, kan man ej gärna ställa sig likgiltig till den konstnärliga kvaliteten av de på duken framvisade bilderna.

En annan betänklighet framkallar förslaget därigenom, att det synes vara fara värt, att den svenska filmindustrien, vilken för närvarande befinner sig i stort och lovande, ur såväl konstnärlig som etisk synpunkt synnerligen glädjande uppsving, kunde löpa risk att förkvävas, därest förslaget genomfördes. Borgmästaren Oscar Dahlbäck i Vadstena, som torde få anses såsom förslagets upphovsman, då motionen till stor del ordagrant ansluter sig till en av honom i tidningen Svenska Morgonbladet under sistlidne november månad publicerad artikel, har visserligen i ett senare inlägg i samma tidning (den 14 februari 1919) gjort gällande, att någon fara för den svenska filminspelningen icke borde föreligga, då systembolagen skulle lämna inspelningsverksamheten fri såsom hittills och endast befatta sig med filmernas förevisande för allmänheten. Men nu förhåller det sig så, att med hänsyn därtill, att även de bästa av de svenska filmerna, och i all synnerhet sådana, som behandla nationellt svenska ämnen, i allmänhet endast kunna påräkna att säljas i ett i förhållande till de utländska filmerna ganska obetydligt antal kopior, kunna sådana svenska filmer, som draga mera betydande inspelningskostnader, näppeligen på skäligt sätt kapitalisera sig, därest icke de svenska inspelningsbolagen på biografer, som de antingen själva äga eller ekonomiskt kontrollera, få taga igen en icke alltför ringa del av produktionskostnaden, vilken även ifråga om jämförelsevis enkla filmer lätt nog springer upp till sexsiffriga tal. Det synes alltså icke kunna bestridas, att förslaget medför fara för den svenska filmindustriens framtid; och man torde då böra erinra sig ej blott, att den svenska filmen betyder en hoppgivande inkomstkälla för landet, utan även att den i utlandet visat sig utgöra ett mycket beaktansvärt medel till spridande av kännedom om och väckande av intresse och sympati för Sverige, varförutom det nationella inslaget i de svenska biografprogrammen utgör en högeligen önskvärd motvikt mot massan av utländska filmer. Det kan för tjäna framhållas såsom sannolikt, att den jämförelsevis låga nivå, varpå den norska filminspelningen befinner sig, och den ringa fabrikationen av norsk film stå i direkt samband med de av biografkommunaliseringen i Norge framkallade förhållandena.

Vad slutligen angår förslagets ekonomiska sida — vilken, om än beaktansvärd, icke synes vara den enligt motionärernas mening huvudsakliga, såsom förhållandet varit i Norge, något som herr Bengtsson i Norup vid det förenämnda mötet i S:t Paulskyrkan för sin egen del framhöll — betona motionärerna, att denna sida inrymmer den största svårigheten för problemets lösning i av dem antydd riktning. Med skäl torde också denna svårighet få anses synnerligen stor. Detta framhölls även i den motion, som vid 1913 års riksdag väcktes om skrivelse till K. M:t angående utredning om statsbidrag till möjliggörande av kinematografiska bilders användande i folkbildningsarbetet, vilken motion av riksdagen avlogs. Motionärerna, herrar Hallén och Helger, med vilka herr Liljedahl instämde, betonade särskilt svårigheten i att inlösa de många redan existerande biografafföretagen och att rättvisligen bestämma den summa, för vilken

inlösningen skulle ske. De erforderliga kapitalen skulle, hette det, visa sig högst betydliga. Under de sex år, som förflutit sedan nämnde motion väcktes, har biografväsendet i vårt land undergått en utveckling, som låter de då för en inlösning erforderliga kapitalen te sig blygsamma i jämförelse med dem, som nu skulle krävas. Frågan är då, om de sålunda använda kolossala kapitalen, skulle visa sig så vinstgivande, att systembolagen bleve i stånd att, såsom motionärerna hoppas, genom sina årsöverskott med frikostig hand understödja folkbildnings- och liknande verksamhet. Uppenbart synes, att denna fråga endast efter en längre tids erfarenhet skulle visa sig möjlig att besvara. Biografverksamheten är säkerligen för sin ekonomiska drift i avsevärd grad beroende av vaket initiativ och affärsskicklighet. Det låter därför väl tänka sig, att, även om biograferna, såsom nu i Norge, under tiden närmast efter genomförandet av kommunalisering tillföra kommunerna mycket betydande summor, detta förhållande efter någon tid kan ändras, sedan det måhända inställt sig en viss slentrian i skötseln, för vilken det för övrigt i stor utsträckning torde bliva svårt att finna på en gång hågade och verkligt kvalificerade personer, och sedan den under krigsåren rådande högkonjunkturen ifråga om publikfrekvens eventuellt nedgått, i all synnerhet därest ytterligare restriktioner mot barn- och ungdomsbesöken skulle företagas, och därtill måhända även kommit nödvändigheten för det allmänna att i egenskap av mönsterarbetsgivare avsevärt höja många av de funktionärslöner, som nu förefinnas, och att räkna med en fast pensionsstat. Är det alltså sannolikt, att det årsöverskott, systembolagen efter några års förlopp och under normala konjunkturen skulle giva, komme att mera avsevärt överskjuta de belopp, som det allmänna genom nöjesskatt kunde av biograferna uttaga? Även om det är möjligt, att svaret på denna fråga bleve jakande, vill det synas som om, med hänsyn ej minst till de här i det föregående angivna sannolika verkningarna i andra avseenden av ett genomförande av detta motionärernas förslag, det under alla omständigheter vore de största skäl att, då Norge nu utför försöket i stor stil, vänta med kommunaliseringsåtgärders vidtagande, tills det med åtminstone någon grad av säkerhet kan bedömas, vilket resultat detta vanskliga experiment i vårt grannland kommer att i längden i olika avseende medföra.

Vad beträffar det av motionärerna endast mera antydningssvis framställda alternativa förslaget, att »kommunen direkt utövar biografverksamhet genom sina egna organ», varför man »borde överväga lämpligheten av att inrätta kommunala biografer», kan byrån fatta sig kort. Det är tydligt, att, om härmed åsyftas en total kommunalisering av biografväsendet, göra sig de redan förut av byrån framförda betänkligheterna gällande, endast med ökad styrka. En synpunkt, som icke i det föregående berörts, ehuru den förvisso även där kunnat förtjäna att uppmärksammas, men vilken här icke må lämnas åsido, är den, att biografernas kommunalisering komme att göra deras repertoar beroende av det i kommunen makthavande politiska partiet, något som väl kunde tänkas föranleda utestängandet av eljest förtjänstfulla men i ena eller andra avseendet politiskt misshagliga filmer, och ett ensidigt upptagande på spellistan av filmer, vilka i in- eller utrikespolitiskt eller socialt avseende propagerade åsikter och föreställningar, som den kommunala majoriteten kunde önska gynna. Det synes med skäl kunna

betvivlas, att en dylik utveckling skulle i längden alldeles utebliva, och det kan då frågas, huruvida den, då det gäller ett meddelelsemedel sådant som filmen, vilken i stor utsträckning redan är och säkerligen alltmera kommer att bli bärare av idéer, skulle vara mera eftersträfvansvärd än då det gäller teater, för att icke tala om pressen och litteraturen, vilkas yttrandefrihet är grundlagsfästad, och ifråga om vilka ett dylikt monopoliserande allmänt inses vara alltför orimligt att ens ifrågasättas.

Att motionärerna med detta sitt andra, endast skisserade alternativ skulle åsyfta allenast upprättande av kommunala mönsterbiografer vid sidan av de enskilda biograferna synes icke sannolikt, då ju kommunerna redan nu äro oförhindrade att själva upprätta sådana biografer och motionärerna förövrigt uttalat, att förutan »en lagstiftning som monopoliserar företagen i de rätta händerna» är varje ideellt ingripande på biografväsendets område »dömt att gå uder i konkurrensen med reklamannonserna och sensationsnummerna från de vinsthungriga företagen.» Otvivelaktigt äro svårigheterna för ett ideellt ingripande på området, t. ex. ifråga om finansiering av kommunala mönsterbiografer vid sidan av de fria, stora nog, men erfarenheter från utlandet hava dock visat, att mycket värdefullt kan genom ideella åtgärder, därest de röna tillbörligt ekonomiskt understöd, åstadkommas till biografväsendets omdaning i god riktning. Det synes byrån tydligt nog, att de förutnämnda motionärerna hrr Helger och Hallén hava riktigt uppfattat både svårigheterna och medlen till deras successiva övervinande, då de efter att hava vägt skäl och motskäl komma till den mening, »att det bästa sättet att befordra biografverksamhetens reformering torde vara icke koncessionering, ej heller kommunala (eller statsliga) mönsterbiografer, ej heller monopolisering, utan att ekonomiskt och på annat sätt möjliggöra biografens användning i folkbildningsarbetets, de bildande folknöjenas och skolans tjänst.» Därest en del av de genom en eventuell nöjesskatt upptagna medlen bleve använda i sådant syfte, skulle de helt visst verksamt bidra att skänka biografens bättre och värdefullare sidor ett allt starkare övertag över de mindre goda. Det förtjänar tilläggas, att i detta avseende intresse från både allmänhetens och de svenska filmföretagens sida liksom också andra förutsättningar finnas. Den verksamhet, som, hittills av ekonomiska skäl i jämförelsevis liten skala, bedrivits av Svenska skolmuseets kinematografiska avdelning, vittnar i sin mån om detta intresses befintlighet, och ett annat vittnesbörd torde man få se i det nyligen försiggångna bildandet av Svenska kinematografiska sällskapet, vilket på sitt allmänt filmkulturella program upptagit särskilt främjandet av värdekinematografien, och inom vars styrelse de svenska filminspelning-bolagens ledande män redan hava hunnit ådagalägga både intresse och ekonomisk offervillighet för sällskapets strävanden.

Statens biografbyrå har härmed angivit sin ställning till den föreliggande motionen. Ställningstagandet har med hänsyn till förslagetets sannolika konsekvenser icke — och i all synnerhet icke före närvarande — kunnat bli annat än negativt, något som så mycket mindre torde kunna förvåna, som huvudmotionären själv vid det meromnämnda mötet i S:t Paulskyrkan förklarade sig villigt erkän-

na, att han icke vore säker på, att de uppslag han i motionen framställt, vore de bästa möjliga.

Stockholm den 12 mars 1919.

GUNNAR BJURMAN.

Ruben G:son Berg.

Jakob Billström.

Marie Louise Gagner.

Andrew Alfvén.

Bilaga 3.

Till Kungl. Skolöverstyrelsen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har begärt, att jag skall avgiva yttrande över en av herr Albert J. Zander väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t ang. åstadkommande av en vidgad folkbildningsverksamhet och av förädlade folknöjen för ungdom. Med anledning härav får jag vördsamt anföra följande.

De önskemål, som framhållas i den del av föreliggande motion, som berör folkbiblioteksväsendet — i något annat avseende anser jag mig ej kunna uttala mig om densamma — kunna i huvudsak sammanfattas i följande tre punkter: mera planmässig bibliotekspropaganda, intimare samarbete mellan de olika biblioteken inom samma samhälle, vilket samarbete motionären synes anse lämpligast kunna ske genom deras uppgående i ett gemensamt stort centralbibliotek, och slutligen inrättandet av läsrum i förening med biblioteken. Alla tre önskemålen avse synnerligen viktiga sidor av biblioteksverksamheten, och i fråga om dem alla tre sammanfalla motionärens synpunkter i stort sett med tankar och önsningar, som sedan länge varit på tal inom bibliotekskretsar.

1912 års biblioteksförordning har otvivelaktigt medfört en mycket kraftig uppryckning över hela linjen av det folkliga biblioteksarbetet. En jämförelse mellan siffrorna för 1913 och 1918 i fråga om de till olika slag av bibliotek utgående statsunderstöden, visar detta till fullo.

Antalet statsunderstödda folkbibliotek har åren 1913—1918 stigit från 552 till 797 och skolbibliotek från 279 till 649. Under samma tid har statsanslagsbeloppet för de förra vuxit från 62,983 kr. till 99,283 och för de senare från 19,501 kr. till 48,275. År 1913 fanns endast ett statsunderstött studiecirkelförbund, och det till detsamma utgående understödsbeloppet skulle, även om den då gällande

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 12 saml. 1 avd. 17 häft. (Nr 18). 4

maximigränsen av 15,000 kr. varit borta, ej uppgått till mer än cirka 16,500 kr. För närvarande äro de statsunderstödda studiecirkelförbunden tre, och deras samlade bidragsbelopp uppgår till cirka 42,800 kr.

Om man, i stället för att till grund för jämförelsen lägga antalet statsunderstödda bibliotek och riksförbund, undersöker, i vilken grad man inom de olika kommunerna begagnat sig av möjligheten att erhålla statsunderstöd för biblioteksverksamhet, finner man, att av Sveriges samtliga landskommuner år 1913 620 eller 25,8 % hade statsunderstött folk- eller folkskolebibliotek, och 907 eller 37,7 % statsunderstött folk-, folkskole- eller studiecirkelbibliotek. År 1918 utgjorde siffran för kommuner av det förra slaget 955 (39,6 %) och av det senare 1,355 (56,2 %). I fråga om städerna äro ej siffrorna fullt så belysande, då några av de största städerna med väl ordnade folkbibliotek underlåtit söka statsbidrag. År 1913 funnos 65 städer (64,4 %), som hade statsunderstött folk- eller folkskolebibliotek och 86 (85,1 %), som hade statsunderstött folk-, folkskole- eller studiecirkelbibliotek. År 1918 voro motsvarande siffror 84 (80,8 %) och 98 (94,2 %).

Även om sålunda folkbiblioteksrörelsen de senaste åren varit stadd i ständig utveckling, så är det därför ej sagt, att det icke skulle vara i hög grad önskligt, om man genom en kraftig bibliotekspropaganda kunde påskynda utvecklingen, både så att flera kommuner begagnade sig av möjligheten att erhålla statsunderstöd i och för biblioteksverksamhet, och så att de redan befintliga biblioteken bättre fyllde sina uppgifter.

De sätt, varpå man hittills sökt driva propaganda för bibliotekssaken, ha i huvudsak varit följande. Genom folkskoleinspektörernas försorg har man sökt till alla kommuner, som saknat statsunderstött folk- eller skolbibliotek, sprida ett häfte med upplysningar angående villkoren för erhållande av statsbidrag till bibliotek. De statsunderstödda riksförbundens studieledare ha i tal och skrift kraftigt verkat för sina organisationers framgång. Sveriges allmänna biblioteks-förening har sökt träffa anordning, att deras årsmöten, som äro ämnade att hållas i olika delar av landet, på samma gång skola bli agitationsmöten för bibliotekssaken. Tidskrifterna Biblioteksbladet och Bokstugan söka var på sitt sätt verka för ett intensivare biblioteks- och studiearbete. Flera landsting ha genom anslag sökt befrämja särskilt studiecirkelverksamheten. Framför allt kan det i detta sammanhang vara skäl att erinra om det initiativ, som tagits av den av Västmanlands läns landsting tillsatta »kommittén för folkbildningsarbetet inom länet». År 1915 anordnade denna kommitté ett biblioteksmöte i Västerås, där den med hjälp av anslag från landstinget, utgående bl. a. i form av resersättning och dagtraktamente åt mötesdeltagarna, lyckades få så gott som var enda en av länets kommuner representerad. Tack vare både de väckelser, som utgingo från detta möte, och kommitténs fortsatta upplysningsarbete steg antalet landskommuner med statsunderstött folk- eller folkskolebibliotek från 46,4 % år 1915 till 62,3 % år 1916. För närvarande utgör det 71,6 %, och Västmanlands län har ryckt upp på andra platsen bland rikets län i fråga om antalet kommuner med folk- eller skolbibliotek.

Utan att någon av de övriga metoderna för bibliotekspropagandan därför skulle kunna anses mindre nödvändig, så vill det synas, som om den som an-

litats inom Västmanlands län skulle lova att bli mest effektiv. Och skolöverstyrelsen har också för avsikt — som den i annat sammanhang förklarat — att till nästa års riksdag ingå med förslag om statsunderstöd åt inom länen bedrivet upplysningsarbete i folkbiblioteksfrågan, varvid givetvis hänsyn bör tagas till alla de olika verksamhetsgrenarna.

Slutligen kan det måhända också vara skäl att framhålla, att för att möjliggöra för bibliotekskonsulenterna att ägna sig mera än som hittills kunnat ske åt bibliotekspropagandan det torde vara nödvändigt, att arbetskrafterna inom deras avdelning i skolöverstyrelsen bliva förstärkta.

Med allt erkännande av den stora betydelse, som den nu gällande biblioteksförordningen haft, därigenom att den öppnat möjlighet för studiecirkelverksamheten att erhålla statsunderstöd, under villkor att den vore ordnad någorlunda stabilt och planmässigt, så kan det dock ej nekas, att förordningen därigenom delvis har kommit att motverka det, som från början har varit ett av syftemålen med 1912 års biblioteksreform: genomförandet av en större enhetlighet i folkbiblioteksverksamheten.

Om man endast tar hänsyn till folk- och studiecirkelbiblioteken, vilka båda slag så till vida äro likställda, som de uteslutande eller åtminstone till en väsentlig del avse den vuxna befolkningen, så finner man, att av de 1301 kommuner (97 stads- och 1204 lands-) som ha antingen folk- eller studiecirkelbibliotek 572 (82 stads- och 490 lands-) eller nära 44 % ha två eller flera bibliotek och 256 (59 stads- och 197 lands-) eller nära 20 % tre eller flera. 15 städer och 60 landskommuner ha 5 bibliotek eller däröver. De högsta siffrorna ha Stockholm med 13, Göteborg och Karlskoga med 11 och Alnö med 9 statsunderstödda bibliotek. Örebro och Gävle samt landskommunerna Risinge, Ransäter, Valbo, Själevad och Bygdeå nå upp till 8.

I 404 kommuner av 572 utgöras biblioteken av ett folkbibliotek jämte ett eller flera studiecirkelbibliotek, och i 211 finnas studiecirkelbibliotek tillhörande två eller flera riksförbund. Om det i båda dessa fall kan vara förenat med vissa, dock långt ifrån överbinnerliga svårigheter att åstadkomma en sammanlutning, så borde det gå synnerligen lätt beträffande sådana studiecirkelbibliotek, som tillhöra ett och samma riksförbund. Emellertid finnas 233 kommuner (23 stads- och 210 lands-), där ett och samma riksförbund äger två eller flera bibliotek, som ej ha någon direkt samverkan sinsemellan.

Efter min mening skulle en sammanlagning i enlighet med den antydning, som göres i motionen, endast ha fördelar med sig under förutsättning, att tillräcklig hänsyn tages till olika kommunindelars behov av filialer. Ett centralbibliotek, som äges av kommunen, bör givetvis ha större möjlighet att bli ekonomiskt så utrustat, att det kan bli verkligen effektivt med läsrum, handbibliotek, någorlunda sakkunnig ledning (varvid ej blott är fråga om den egentliga bibliotekstekniken utan också om litteraturkännedom) o. s. v. Genom samarbete vid inköpen mellan folkbiblioteket och studiecirkelarna bör kunna undvikas, att onödigt många dupletter anskaffas till en och samma plats och i stället möjlighet beredas att inköpa ett och annat dyrbarare arbete. Det intresse, som de små folkliga sammanslutningarna haft att själva stå som ägare och förvaltare av biblioteket,

bör, som det framhålles i motionen, spela en mindre roll, i samma mån som styrelsen av kommunernas angelägenheter demokratiseras, och man sålunda kan räkna på att de mera folkliga synpunkterna skola med säkerhet tillgodoses, vilket för övrigt är en alldeles självfallen fordran på varje för den stora allmänheten avsedd biblioteksverksamhet, för så vitt den skall ledas efter moderna principer.

Den rationellaste anordningen synes därför vara ett gemensamt centralbibliotek, arbetande med filialer överallt, där så behöves, och omgivet av ett större eller mindre antal till de stora riksförbunden anslutna studiecirkelbibliotek, vilka skulle vara befriade från omsorgen och kostnaden att underhålla studiecirkelbibliotek, men vilkas studieverksamhet skulle kraftigt understödjas av stat och kommun.

I det som sagts har redan antytts önskvärdheten av inrättandet av läsrum. För närvarande är det av folkbiblioteken endast 89 (36 i stad och 53 på land), som uppgivas hava läsrum, alltså en ganska ringa del, knappt mer än $\frac{1}{9}$ av hela antalet. Måhända skulle det i detta avseende vara lämpligt att följa exemplet från Danmark, där staten lämnar större bidrag till sådana bibliotek, som ha läsrum och som bedriva en betydligare upplysningsverksamhet.

Vad slutligen angår den av herr Zander begärda utredningen, synes den — vad angår biblioteksfrågorna — lämpligast böra överlämnas åt de av regeringen för liknande ändamål redan tillkallade bibliotekssakkunniga.

Stockholm den 8 mars 1919.

FREDRIK HJELMQVIST.

Bilaga 4.

Till Kungl. Skolöverstyrelsen.

Med anledning av en inom Andra kammaren av Herr Albert J. Zander väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande av en vidgad folkbildningsverksamhet och av förädlade folknöjen för ungdomen, har Andra kammarens första tillfälliga utskott begärt mitt yttrande, och får jag vördsamt anföra följande, som berör den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten.

För innevarande år har statsunderstöd tilldelats 535 lokala föreläsningsanstalter, 3 centralbyråer och 18 föreläsningförbund. Dessa senare äro sammanlutningar mellan föreläsningsanstalterna inom ett län eller landskap — undantag bildar Kalmar län, som har 2 dylika sammanslutningar — och ha till uppgift att inom sina områden verka för upprättande av nya föreläsningsanstalter, där förhållandena det medgiva, att för nedbringande av omkostnaderna anordna turneer

av föreläsare, upptagna i centralbyråernas kataloger, och att i de orter, där föreläsningstanstalter verka, anlita därvarande föreläsarekrafter, som ej utanför sin ort äro benägna att hålla föreläsningar, samt att genom tryckning av gemensamma föreläsningssprogram minska även dessa omkostnader. Till dessa föreläsningssförbund har i år utdelats sammanlagt 3,800 kronor. Det högsta bidraget till ett föreläsningssförbund utgör 400 kronor och de lägsta 100 kronor. En höjning av anslagen till centralbyråerna och föreläsningssförbunden är av Kungl. Maj:t hos riksdagen äskad med 10,000 kronor, och är sålunda denna i motionen uttalade önskan beaktad.

Vad angår motionärens önskan om en utvidgad konsulentverksamhet, är denna värd allt beaktande. På sätt motionären ifrågasätter, har jag anordnat möten med flertalet föreläsningssförbund, med somliga ett par gånger. Vid dessa möten, som i allmänhet varit talrikt besökta av representanter för till förbundet anslutna anstalter, ha överläggningar om föreläsningssverksamheten förekommit, råd och anvisningar givits.

Beträffande föreläsningssverksamheten i övrigt har antalet statsunderstödda föreläsningstanstalter något nedgått, dock endast i ringa grad. Högsta antalet anstalter, som tilldelats statsunderstöd, har varit 549. Detta var år 1914. Under år 1915 erhöles 534 anstalter statsunderstöd, 1916 erhöles 525, 1917 erhöles 526, 1918 var antalet 520 och för innevarande år har statsunderstöd erhållits av 535 föreläsningstanstalter. Nedgången i anstalternas antal har i allmänhet berott på omständigheter, som uppstått under kristiden, såsom minskat statsbidrag — 1914 utgick statsunderstödet till populärvetenskapliga föreläsningar med 270,000 kronor, under åren 1915—1918 med blott 192,000 kronor, och för år 1919 utgör statsunderstödet samma belopp som för år 1914 eller 270,000 kronor — brist på lyse, sämre kommunikationsförhållanden o. s. v. De flesta under kristiden nedlagda föreläsningstanstalterna ha för avsikt att framdeles åter träda i verksamhet.

Åhörareantalet synes enligt lämnade statistiska uppgifter i stort sett vara detsamma nu som tidigare och framgår av följande tabell:

Medeltal åhörare under åren 1911—1917:

	Uppgifter saknas	Under 50,	51—99,	100—199,	200—299,	300 och däröver
	%	%	%	%	%	%
1911.....	15	2	37	35	6	5
1912.....	10	2	42	35	7	4
1913.....	8	3	43	36	7	3
1914.....	7	5	43	35	7	3
1915.....	6	4	44	37	6	3
1916.....	4	4	41	41	7	3
1917.....	4	3	38	45	8	2

För år 1918 föreligga ännu ej några statistiska uppgifter.

I flertalet föreläsninganstalter anordnas numera instrumentala eller vokala konserter varje år, vilka högt uppskattas av allmänheten. Och torde det i allmänhet vara goda krafter, som anlitas även på detta område. I likhet med motionären anser jag det vara av stor betydelse från folkbildningssynpunkt, att god musik och sång göres tillgängliga för allmänheten i så stor utsträckning som möjligt.

Därest statsunderstödet till anstalter och föreningar, som anordna populär vetenskapliga föreläsningar, bliver av riksdagen väsentligen förhöjt, skola flera av de i motionen framställda önskemål sannolikt kunna bliva tillgodosedda.

Motionärens förslag angående åtgärder att komplettera det mera teoretiska bildningsarbetet med undervisning i praktiskt arbete synes mig värda allt beaktande. Huruvida de nu kunna realiseras eller ej, är en fråga, som jag ej kan inlåta mig på, då den ligger utanför mitt verksamhetsområde.

Remissakten återgår.

Lund den 23 februari 1919.

NILS LUNDAHL.

Bilaga 5.

Till Kungl. Skolöverstyrelsen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har anmodat mig avgiva yttrande med anledning av en till utskottet hänvisad, i Andra kammaren av herr Oscar Carlström väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:ts angående utredning om anordnande av föreläsningar för landsbygdens ungdom, och får jag med återställande av remissakten vördsamt anföra följande.

Motionären anser, att den nuvarande skolundervisningen, även sedan den blivit påbyggd med obligatoriska fortsättningsskolor, ej på landsbygden räcker till för att ge ungdomen det vetande och den livssyn på tingen, som borde komma den till del, och föreslår, för att i någon mån fylla detta undervisningsbehov, en landsbygdens föreläsningverksamhet, upprättad och underhållen av staten.

Enligt nu gällande bestämmelser för statsunderstöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar (Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse av den 10 juni 1912), skola kommuner eller enskilda tillskjuta minst lika mycket som staten. I själva verket ha ortsbidragen, (kommunalanslag, medlemsavgifter, inträdesavgifter, bidrag av föreningar, bolag och enskilda) uppgått till betydligt högre summor än statsunderstödet. För år 1918, då det till före-

läsningsanstalterna utdelade statsunderstödet utgjorde 178,400 kronor, beräknades ortsinkomsterna uppgå till 393,500 kr., eller, uttryckt i procent, statsunderstödet omkring 30 % och ortsinkomsterna omkring 70 %. För innevarande år, då statsunderstödet blivit höjt, utgör statsunderstödet omkring 40 % och ortsinkomsterna omkring 60 % av anstalternas årsinkomster.

Det stora flertalet statsunderstödda föreläsninganstalter ha sin verksamhet i städer och industrisamhällen. Men även på den rena landsbygden finnas föreläsninganstalter, och på somliga ställen ha dylika anstalter inrättats för 2 eller flera närgränsande socknar gemensamt, något som nuvarande bestämmelser ej lägga hinder för. Ökas statsunderstödet, och intresset blir tillräckligt stort i de olika orterna, kommer säkert föreläsningverksamhet att vinna ökad omfattning.

Att, som motionären ifrågasätter, göra deltagandet i föreläsningkurserna obligatoriskt torde ej böra tillrättas. Hittills har ju folkskoleundervisningen varit den enda obligatoriska, och nyligen ha bestämmelser blivit gjorda om fortsättningsskolans obligatoriska karaktär. Sannolikt kommer detta senare beslut visa sig ganska svårt att överallt upprätthålla. Bland ungdomen i 14—18-årsåldern finnas säkert flera, som ej ha något intresse att inhämta ökat vetande, och att tvinga dessa till åhörande av föreläsningar skulle ej medföra någon som helst nytta och ej heller med någon effektivitet låta sig göra. Ej heller synes mig vara tillrådligt att föreläsningverksamheten bekostas utslutande av staten. Ortsintresset bör nog framdeles som hittills taga sig uttryck även i ekonomiskt understöd åt föreläsningverksamheten. Men riksdagen borde bevilja högre understöd åt denna verksamhet, så att det i nämnda kungl. kungörelse i utsikt ställda procentuella statsbidraget kunde utdelas.

Angående de ämnen, motionären angiver såsom lämpliga för föreläsningarna, är det att med tillfredställelse konstatera, att direktör Rösiös på många ställen givna kortare jordbrukskurser alltid varit talrikt besökta, och att även de på ett flertal ställen anordnade föreläsningarna om hembygden haft att i allmänhet glädja sig åt talrika åhörarskaror. Även övriga av motionären förslagsvis nämnda föreläsningämnen ingå emellanåt i föreläsninganstalternas program och äro värda allt beaktande.

Vad utbildning av föreläsare beträffar bör omnämnas, att vid Uppsala universitet utbildningskurser anordnats vid ett par tillfällen, och att det är meningen att framdeles fortsätta med dylika kurser. Ett stort antal agronomer äro upptagna i centralbyråernas föreläsningsskataloger, men någon större efterfrågan på jordbruksföreläsningar av dessa har hittills ej förekommit. Då de nya fortsättningsskolorna allmänt trätt i verksamhet, torde undervisningen i dessa ha till följd bl. a. att deras förra lärjungar i jämförelsevis stort antal bliva intresserade deltagare i föreläsningsskurser med det innehåll motionären angivit.

Lund den 24 februari 1919.

NILS LUNDAHL.

Bilaga 6.

Till Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Med anledning av utskottets skrivelse av den 11 februari 1919 till Arbetarnes Bildningsförbunds styrelse med begäran om yttrande om av herr Carlström avgiven motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av föreläsningar för landsbygdens ungdom få undertecknade härmed å Arbetarnes Bildningsförbunds vägnar avgiva följande yttrande:

Det av motionären angivna syftet, »att åt landsbygdens ungdom söka ge den fostran, som denna ungdom oundgängligen behöver», synes oss bäst uppnås genom en kraftig utveckling av det fria och frivilliga bildningsarbete som redan nu finnes organiserat i vårt land. I årets statsverksproposition begäres till folkhögskolor, till föreläsnings-, biblioteks- och studiecirkelverksamhet samt till musiklivets höjande omkring 2 millioner kronor. Kunde detta anslag höjas med det belopp, som den av motionären föreslagna föreläsningsverksamheten helt visst skulle behöva, så skulle utan tvivel uppnås bättre resultat än genom av motionären skisserade anordningar.

Vad särskilt beträffar den av staten understödda föreläsningsverksamheten — som egendomligt nog icke alls omnämnes av motionären — så torde den, sedan den vunnit nödig stabilitet, kunna bli av ofantligt stor betydelse för landsbygdens ungdom. I 1919 års statsverksproposition begäres till denna verksamhet 280,000 kr. Vi äro av den uppfattningen att detta anslag kunde användas bättre än vad som f. n. är fallet och vilja gärna tillstyrka, att en utredning igångsättes angående riktlinjerna för föreläsningsverksamhetens utveckling. Särskild uppmärksamhet torde därvid böra ägnas de av Arbetarnas bildningsförbund sedan 1912 anordnade serieföreläsningarna (se bilaga 1) samt de flyttande folkhögskolekurserna, särskilt de av Dalarnes Folkhögskolekursförening anordnade kurserna (se bilaga 2).

De populärvetenskapliga föreläsningarna kunna naturligtvis aldrig bibringa sina åhörare några ingående kunskaper. Deras betydelse är av väckande och intresserande art. Häri ligger deras både styrka och svaghet. Väckelse, som ej ger ett fast underlag av kunskaper, kan alstra ytlighet och halvbildning. Ett värdefullt försök att undvika detta har gjorts av ovan nämnda föreningar genom att kombinera föreläsningsverksamheten med biblioteks- och studiecirkelverksamhet. Vad särskilt Dalarnes Folkhögskolekursförening angår, så föreskrives redan i föreningens stadgar ett obligatoriskt sådant samarbete och vid A. B. F:s föreläsningskurser ha liknande anordningar vidtagits: i kurslokalen försäljes litteratur i de ämnen föreläsningarna behandla; platsens bibliotek förbinda sig, innan kurs beviljas, att inköpa af föreläsarna föreslagen litteratur och under kursens gång

igångsättas studiecirklar, vilka efter kursens slut så planmässigt som möjligt studera de ämnen föreläsningarna behandla.

En sådan bildningsverksamhet har på en gång frivillighetens friskhet och planmässighetens fasthet. Att de ha ett behov att fylla och att de delvis fylla detta behov framgår därunder att dessa kurser i medeltal äro besökta av mellan 100 och 200 deltagare och att det inte hör till ovanligheterna att deltagare kväll efter kväll under fyra veckors tid vandra en mil för att delta i kursen. Helt visst skulle det ligga inom möjlighetens område att få till stånd en sådan kurs en gång om året i varje landets socken. Efterföljdes denna kurs av en eller annan enstaka föreläsning, av förståndigt organiserad biblioteks- och studiecirkelverksamhet, av musikaftnar o. s. v., så skulle verksamheten ej kunna undgå att sätta spår i socknens kulturella liv. En sådan verksamhet torde också kunna bli av sådan art att någon besöksplikt ej behöfde ifrågasättas,

Tyvär saknas på många platser lämpliga lokaler för denna verksamhet och därför vore det önskligt om en eventuell utredning också föreslog vilka åtgärder som kunde vidtagas för att åstadkomma dessa lokaler.

Vad föreläsarna och deras utbildning angår tro vi icke i likhet med motionären att f. d. elever vid våra jordbruksskolor äro så särskilt kvalificerade för denna uppgift, ej heller synes det oss vara så lyckligt att utbilda dessa föreläsare vid en utbildningsanstalt sådan som den motionären föreslagit. Bäst torde vara att liksom hitintills rekrytera föreläsarna på frivillighetens väg. Skola några kompetensvillkor uppställas, så gäller detta i första hand vederbörandes vetenskapliga vederhäftighet. »Den andens eld», som fordras, torde ingen än så god utbildningsanstalt kunna väcka till liv där den icke finnes; finnes den behöfs ej anstalten. Vad som behöfs är instruktion i bildningsarbetets teknik samt undervisning i talteknik och detta torde, såsom hitintills delvis skett, kunna bibringas å kortare instruktionskurser.

Sammanfattande vad vi ovan anført våga vi sålunda föreslå, att utskottet ej tillstyrker en utredning i motionens anda men att, för den händelse en utredning om föreläsningens verksamhet igångsättes, de av oss ovan anförda synpunkterna bliva beaktade.

Stockholm 20 februari 1919.

ERNST SÖDERBERG.

A. B. F:s ordförande.

Gustav Möller.

A. B. F:s sekreterare.

Yngve Hugo.

A. B. F:s studieledare.

Bilaga 7.

Till Riksdagens Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Styrelsen för Jordbrukare-Ungdomens Förbund, som fått av utskottet till sig överlämnad en av herr Carlström i andra kammaren avgiven motion, angående skrivelse till Kungl. Maj:t om anordnande av föreläsningssamling för landsbygdens ungdom, i och för avgivande av yttrande över motionen i fråga, får med anledning härav genom sitt arbetsutskott göra följande uttalande.

I likhet med motionären är styrelsen klart övertygad om, att på landsbygden förefinnes ett stort behov av ett bildningsarbete, som utöver den undervisning, som lämnas vid folkskolan och dess påbyggnad, fortsättningsskolan, är ägnat att fostra lantungdomen för lantlivet och tillgodose dess berättigade bildningskrav. Styrelsen delar även motionärens mening, att ej heller folkhög- och lantmannaskolorna äro tillfyllest för det avsedda ändamålet. Detta synes framför allt bero därpå, att ungdomen och tyvärr alltför ofta även de äldre i stor omfattning alltför sakna förståelse för dessa bildningsmedels stora betydelse. Vad som kräves är därför en tidig fostran och väckelse av landsbygdens ungdom till intresse för och kärlek till jordbruk, lantliv och hembygd, något som i sin ordning skall framkalla ett behov hos ungdomen av ökad såväl fack- som allmänbildning. Ungdomen bör få, såsom motionären säger, »en väckande påminnelse om sin uppgift som 'jordfolk' och de förmåner, som landsbygden erbjuder framför städerna och samhällena».

Det är ej tvivel om, att en sådan väckelse nog mången gång skulle kunna åstadkommas med föredrag av framstående, lämpliga föreläsare. De av staten understödda föreläsningssamlingarna, varav ej så få finnas även på landsbygden, ha emellertid i stort sett tyvärr gjort den erfarenheten, att det möter stora svårigheter att till föreläsningarna draga åhörare och särskilt ungdom. Motionären förutsätter nu ett tvång att besöka de ifrågasatta föreläsningarna. Ehuru ett sådant förefinnes beträffande folkskolan och här varit jämförelsevis lätt att genomföra, torde dock med allra största sannolikhet kunna befaras, att de unga skulle reagera mot ett dylikt tvång, då det ej längre gäller den elementära undervisningen, och att resultatet av dessa föreläsningar därigenom ej komme att motsvara förväntningarna.

Enligt vår mening bör det utvidgade bildningsarbete bland lantungdomen, som nu ifrågasättes, byggas på dessa två moment: *en tidig väckelse av hembygdkänsla och intresse för fädernas yrke samt en härigenom frammanad självverksamhet bland ungdomen.*

Det av Jordbrukare-Ungdomens Förbund igångsatta arbetet för lantungdomens väckelse och fostran är inriktat på ett allsidigt, såväl kroppsligt som andligt, danande av de unga på grundval av dessas egen självverksamhet under

enhetlig ledning, som ger impulser och anvisar arbetsuppgifter. Men på förbundets program står också anordnandet av föredrag vare sig i samarbete med på resp. orter redan befintliga statsunderstödda föreläsningsföreningar eller genom föredragshållare, utsända till lokalavdelningarna genom förbundsstyrelsen. Även har J. U. F. satt som en uppgift för sig att uppmuntra till och understödja studieverksamhet i studiecirklar.

J. U. F:s styrelse hälsar givetvis med glädje varje statens åtgärd till stödjande och främjande av sådan verksamhet, som går i förbundets eget syfte, men vill som sin bestämda mening framhålla, att en enbetydig ledning av alla dylika åtgärder är önskvärd samt att lämpligt är, att denna ledning samlas hos en på frivillighetens väg utvecklade ungdomsorganisation, som understödjes och kontrolleras av staten. Styrelsen hyser den fasta övertygelsen, att — något som också erfarenheterna från det fria folkbildningsarbetet i vårt land bestyrka — ett mera värdefullt och för framtiden säkrare bestående resultat skall nås härigenom än medelst tvångsbesökta föreläsningar, av huru stor betydelse sådana än eljest kunde i och för sig vara.

Stockholm den 27 febr. 1919.

C. SVEDELIUS.

Rektor vid Högre reallärovet på Norrmalm.
J. U. F:s ordförande.

Pehr Bolin.

Överassistent vid centralanstalten
för jordbruksförsök.

Aug. Östergren.

Statskonsulent för det mindre
jordbruket.

I. A. Wallenius.

Ombudsman hos Sv. lantarbetsgivareföreningens fullmäktige.
